

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата педагогічних наук, старшого викладача

Дрозд Олени Володимирівни

на дисертацію Ілішової Ольги Миколаївни

«Виховання культури міжетнічних стосунків підлітків у позашкільних навчальних закладах»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання

У контексті суспільно-політичних та етнокультурних процесів, які відбуваються в незалежній Українській державі, до однієї з найбільш актуальних належить проблема виховання культури міжетнічних стосунків, адже інтеграція полікультурного розмаїття є нагальним викликом для українського суспільства з його широкою етнічною, релігійною та регіональною палітрою.

Особливої гостроти набуває проблема виховання культури міжетнічних стосунків в умовах багатонаціональних груп і колективів у середовищі підлітків, оскільки цей віковий період є найбільш сензитивним для оволодіння моральних норм взаємодії із соціумом на засадах толерантності, поваги, емпатії. Водночас, саме підлітковий вік супроводжується переживанням кризи, наявністю амбівалентних почуттів і бурхливих емоцій, відсутністю вмотивованої позиції у міжетнічних стосунках, що при певних обставинах може привести до втрати соціальної рівноваги та виникнення міжнаціональних конфліктів.

У такій суспільній ситуації значно активізується роль позашкільних навчальних закладів, які є потужним засобом розкриття творчого потенціалу учнівської молоді, включення особистості в соціокультурну практику, подолання негативних етнічних стереотипів, вільної міжкультурної взаємодії.

З огляду на це, дисертаційне дослідження Ілішової О. М. є виправданим і своєчасним як для методичної науки, так і для позашкільної практики.

17.05

Дисертаційне дослідження є частиною комплексної теми кафедри соціальної педагогіки Бердянського державного педагогічного університету «Системний підхід до професійного й особистісного становлення майбутнього соціального педагога в умовах вищого навчального закладу» й спільного європейського проекту Темпус – IV «Підготовка педагогів та освітніх менеджерів до роботи з гетерогенними групами й організаціями».

Тема дослідження затверджена вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 6 від 11.02.2010 р.) й узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук України (протокол № 2 від 30.03.2010 р.).

Аналіз тексту дисертації засвідчує, що О. М. Ілішова переконливо обґрунтувала вибір теми наукового пошуку, вдало сформулювала науково-категоріальний апарат, дібрала широкий арсенал методів дослідження і аргументувала доцільність їх використання.

Крім того, ретельний аналіз джерельної бази допоміг дисертантці не тільки обґрунтувати свої ідеї і здійснити детальне комплексне дослідження означеної проблеми, а й уникнути однобічності при розгляді проблеми виховання культури міжетнічних стосунків. Так, автор звертається до широкого кола наукової літератури – робіт класиків світової філософської, культурологічної, педагогічної і психологічної думки. Отже, джерельна база дисертаційного дослідження О. М. Ілішової характеризується широкою бібліографією.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці та впровадженні в практику роботи позашкільних навчальних закладів методики виховання культури міжетнічних стосунків підлітків у позашкільних навчальних закладах; підготовці методичних рекомендацій для керівників гуртків позашкільних навчальних закладів з виховання культури міжетнічних стосунків; упровадженні в процес професійної підготовки студентів ВНЗ напряму 6.010106 «Соціальна педагогіка» спецкурсу «Виховання культури міжетнічних стосунків учнівської молоді». Крім того,

результати дослідження впроваджено у практику роботи Фондового університету Хільдесхайм, Німеччина.

Взаємообумовленою і логічною є структура дисертації, яка презентована вступом, трьома розділами, висновками до розділів, загальними висновками та списком використаних джерел, що відповідає вимогам до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук.

У першому розділі – **«Теоретичні основи проблеми виховання культури міжетнічних стосунків»** – дисертанткою здійснено ґрунтовний аналіз процесу виховання культури міжетнічних стосунків, розкрито сутність, структуру та зміст ключових понять з позиції філософії, соціології, етнопсихології, культурології, педагогіки. Як позитив слід відзначити глибоке вивчення здобувачкою вітчизняних і зарубіжних концепцій феномена культури, пов'язаних із проблемою міжетнічної взаємодії та досить вдале визначення «культури міжетнічних стосунків», що інтегрує національну самосвідомість та духовно-моральні цінності з навичками гуманної поведінки в ситуаціях міжетнічної взаємодії.

У другому розділі – **«Виховання культури міжетнічних стосунків підлітків у сучасних позашкільних навчальних закладах»** – здобувачкою розкрито особливості виховання культури міжетнічних стосунків підлітків у позашкільних навчальних закладах та виявлено сучасний стан означеної проблеми.

На особливу увагу, на нашу думку, заслуговує здійснений здобувачкою аналіз програмного забезпечення позашкільних навчальних закладів з позиції наявності в їх змісті шляхів виховання культури міжетнічних стосунків підлітків.

На позитивну оцінку заслуговують визначені дисертанткою критерії вихованості культури міжетнічних стосунків (інформаційно-пізнавальний, мотиваційно-позиційний, діяльнісно-поведінковий) та схарактеризовані показники.

Позитивною рисою роботи є також розроблена дисертанткою діагностувальна програма для виявлення рівня вихованості культури міжетнічних стосунків підлітків, яка використовувалася на констатувальному етапі дослідження. Програма містить низку анкет для дослідження етнічної ідентичності підлітків, виявлення рівня гуманних почуттів, ставлень у міжетнічних стосунках та розв'язання ситуацій поведінкового вибору.

У третьому розділі – **«Методика виховання культури міжетнічних стосунків підлітків у позашкільних навчальних закладах та її експериментальна перевірка»** – обґрунтовано методику виховання культури міжетнічних стосунків підлітків у позашкільних навчальних закладах і представлено її структурну схему. На особливе схвалення заслуговують структурні блоки (цільовий, діагностичний, діяльнісно-організаційний, результативний), які відображають елементи методики, утворюють єдність її складників. Вдало, на наш погляд, дисертантка характеризує наукові підходи, функції, принципи виховання культури міжетнічних стосунків, реалізація яких сприяла оптимальному розв'язанню практичної проблеми та отриманню запланованого результату.

Як позитив відмічаємо ресурсне забезпечення навчально-виховного процесу, а саме: новітні педагогічні розробки, інтерактивні методи, творчі завдання, соціально-педагогічні тренінги, такі як: «лабіринт дій», імітаційні ігри, години духовності, «Етнічний родовід», «Школа етнокультур», які сприяють запобіганню міжетнічної напруги, створенню позитивної емоційної атмосфери в групі, формують уміння нестандартно розв'язувати особистісні проблеми, критично мислити. Завдяки цьому, на нашу думку, дисертантці вдалося використати виховний простір позашкільних навчальних закладів як інтегровану соціально-педагогічну систему, відкриту для зовнішніх впливів різних соціальних інститутів.

Дисертаційна робота О.М. Ілішової за своїм змістом і формою є завершеним науковим дослідженням. Одержані дисертантом результати достатньо переконливо представлено у висновках до розділів та загальних

висновках, які відповідають найважливішим положенням рецензованого дослідження та поставленій меті.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертаційної роботи і дає адекватне уявлення про загальну характеристику та структуру роботи, послідовність виконання дослідницьких завдань, отримані здобувачем висновки, а також надає перелік наукових публікацій здобувача (30 (28 одноосібних), із яких 11 – відображають основні наукові результати дисертації; 15 – апробаційного характеру; 4 – додатково висвітлюють наукові результати), які з достатньою повнотою відображають основні положення й висновки дисертації та цілком відповідають встановленим вимогам.

Високо оцінюючи наукове та практичне значення результатів дисертаційного дослідження О. М. Ілішової, водночас вважаємо за доцільне висловити деякі міркування та запитання щодо рецензованої дисертаційної роботи:

1. У тексті дисертації (с.17) поряд із «міжетнічними стосунками» дисертантка вживає поняття «міжетнічні відносини», але так і не пояснює різницю між ними.

2. Можливо, в дослідженні доцільно було б представити досвід зарубіжних країн в організації діяльності щодо виховання культури міжетнічних стосунків підлітків, порівнявши й виокремивши спільне та відмінне в діяльності вітчизняних і зарубіжних позашкільних навчальних закладів.

3. Не можна погодитися з тим, що «саме старший підлітковий вік є вирішальним періодом розвитку етнічної самосвідомості», (с.58), адже, згідно з триетапною концепцією формування етнічної ідентичності Ж. Піаже, саме на третьому етапі, тобто в молодшому підлітковому віці (10-11 років), етнічна ідентичність формується в повному обсязі, національними ознаками дитина вважає унікальність історії, специфіку традиційної побутової культури.

4. Також викликає сумнів висновок здобувачки (с.93), що «між рівнями вихованості досліджуваного феномена за кожним критерієм у старших

підлітків суттєвої різниці не виявлено, зокрема між хлопцями та дівчатами, які відвідують сільські та міські позашкільні навчальні заклади».

5. На наш погляд, у дисертації недостатньо обґрунтовані педагогічні умови як складники методики, про що заявлено в меті дослідження. Зокрема, третя умова – «Теоретико-методична та організаційна підготовка керівників гуртків позашкільних навчальних закладів до організації навчально-виховної діяльності з підвищення рівня культури міжетнічних стосунків підлітків» лише називається автором (с.110).

6. З огляду на практичну значущість дисертаційної роботи в сучасних соціокультурних умовах, висловлюємо побажання щодо публікації практико-орієнтованого посібника з виховання культури міжетнічних стосунків, який стане в нагоді не лише педагогам позашкільних навчальних закладів, а й класним керівникам, працівникам дитячих оздоровчих таборів.

7. Робота не позбавлена окремих стилістичних і технічних огріхів, зокрема, в узгодженні відмінків.

На завершення відзначимо, що висловлені зауваження і побажання мають здебільшого рекомендаційний характер і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Таким чином, дисертація Ілішової Ольги Миколаївни є самостійним, завершеним дослідженням, яке вносить вагомий внесок у теорію і методику виховання, відповідно має суттєву практичну значущість, відповідає пунктам 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24. 07. 2013 № 567, а її автор Ілішова Ольга Миколаївна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки та
загальної психології

О. В. Дрозд

